

کیهان

برسش در آموزه‌های قرآنی به عناوین مختلف و انگیزه‌ها و اهداف گوناگون مورد توجه قرار گرفته است؛ چرا که یکی از بهترین روش‌های انتقال مفاهیم بلند و مهم‌ترین ابزار تبلیغ و رسالت است. در قرآن یاد دستنمیه پرسش مواجه می‌شوم؛ گاهی پرسش‌ها از سوی مردم مطرح می‌شود و قرآن در مقام پاسخگویی به آنها برآمده است؛ و گاه دیگر، این قرآن و پیامبر(ص) است که پرسش می‌کند و از مردم می‌خواهد تا پاسخگو باشند. نویسنده در این مطلب به بخش دوم این پرسش‌ها یعنی برسش‌های قرآن و پیامبر(ص) توجه داده و کوشیده تا اهداف و انگیزه‌های این پرسش را بررسی و آثار آن را تبیین کند.

پرسش، دریچه‌ای به سوی نادانی

بی‌گمان انسان، تشنه دانستن است و این تشنگی بی‌پایان و سیری ناپذیر را در کودکی به خوبی نشان می‌دهد. پرسش‌های پیاپی و بی‌پایان از هر چیز، شاید بسیاری از والدین بر اثر کلافه و خسته می‌کند، ولی پرسش‌ها، دریچه‌ای به سوی نادانی است و کودک از طریق آن می‌تواند خود و دنیای پیرامونش را بشناسد و با آن ارتباط درست و منطقی برقرار کند و شخصیت خود را به بستری مناسب بسازد.

هر پرسش به معنای کنار زدن پرده‌ای از جهالت و نادانی و دستیابی به موقعیتی بهتر و قدرت و توانایی بیشتر و شناسایی هدف و مقصد به شکل کامل‌تر و روشن‌تر است. بارها شاید این جمله را شنیده باشید که اطلاعات، قدرت است؛ ولی باید دانست که دانش و اطلاعات نسبت به چیزها نه تنها قدرت است بلکه ضامن رستگاری و خوشبختی آدمی است؛

بی‌گمان مهم‌ترین نقش پرسشش را می‌توان افزون بر شناخت حقیقت و رسیدن به حقایق و از میان بردن جهل و نادانی، در ایجاد زمینه‌های تفکر و تدبیر دانست. آموزگاران و مربیان می‌بایست به ایین نکته توجه کنند که با طرح پرسش‌های مناسب و به جا می‌توان ذهن مخاطب را درگیر کرد و او را نسبت به خود و محیط برانگیخت و توجه داد.

چرا که با شناخت هر چیز از خود و بیرون به شکل درست و راست می‌توان توانایی‌ها و ناتوانی‌های خود را شناخت و موقعیت دیگران را تحلیل کرد و خود را در موقعیت واقعی شناسایی کرد و مسیر و هدف حرکت را دانست و به درستی با بهره‌گیری درست از ابزارها و توانایی‌ها به اهداف ابتدایی تا میبانی تا غایی رسید.

بخش بزرگی از آموزه‌های وحیانی قرآن در کنار دانش‌های عقلانی، مفاهیمی هستند که به آدمی شناخت درست و راست می‌بخشد؛ چرا که انسان بی‌دانش و شناخت، هیچ است. از این رو زمانی انسان مسجود فرشتگان و همه هستی قرار گرفت و در تحت اطاعت و تسخیر وی در آمد که به دانش اسمایی رسید؛ چرا که دانش اسمایی، او را از دیگر آفریده‌ها متمایز ساخت و در آرزویی که خداوند در آغاز آفرینش انسان انجام داد به دیگران ثابت کرد که آنچه انسان دارد دانش و شناخت کامل به چیزهایی است که دیگران از آن بهرمنند نیستند. این گونه است که دانش و شناخت آدمی به عنوان محور اطاعت، تسخیر و احکام شرعی مربوط به حلیت خوردنی‌ها دانسته شود که ملاک برتری در نزد خداوند و آفریده‌های هستی، علم و دانش و شناخت است و هر کسی از دانش بیشتری برخوردار باشد و این دانش جزو ذات وی باشد، از قدرت و توانایی افزونتر برخوردار بوده و مسجود دیگران می‌شود. (بقره ، آیات ۳۰ تا ۳۴)

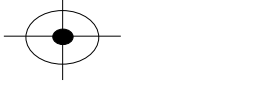
از نظر آموزه‌های قرآنی، هر چند انسان دارای شناخت و دانش کامل از همه هستی است، چرا که همه اسمای الهی به معنای همه دانش و علم نسبت به آفریده‌ها و موجودات، در انسان به ودیعت گذاشته شده است، ولی این دانش به شکل قوه است و نیازمند فعلیت‌یابی می‌باشد. برای فعلیت بخشی به این توان و قوت سرشته شده می‌بایست از روشی بهره برد که از آن به عبودیت طریقی و یا طریقت شریعت یاد می‌شود. اما رسیدن به این طریقت شریعت در حد تمام و کمال خود، نیازمند ابزارها و امکانات

مشارکت شهروندان
الزاری برای تقویت مدیریت شهری در جوامع پیشرفته امروزی و از شاخص‌های سبک زندگی جوامع مختلف محسوب می‌شود. تنوع و پیدچیدگی مسائل شهری در کنار معضلات اجرایی و مدیریتی، مشارکت شهروندان را در مسائل شهری ضروری نشان می‌دهد.
در بحث مشارکت فعال شهروندان آنچه مطلوب است، رشد و تعالی شخصیت شهروندان، تقویت هویت شهری، تقویت حس اعتماد و همکاری میان اهالی شسهر و اصلاح سبک زندگی شهروندان است. در این مقاله مفهوم مشارکت‌شهروندی براساس آیات قرآن تبیین شده است.

اهمیت مشارکت
طبیعت انسان، اجتماعی است وزندگی اجتماعی هم براساس روابط انسان‌ها با یکدیگر امکان پذیر می‌شود و در این فرآیند، فرد و جامعه بر یکدیگر تأثیر می‌گذارند. در نتیجه، بر افراد جامعه لازم است نقش خود را در این تأثیرگذاری و تأثیرپذیری به درستی ایفا کنند. از این رو افراد باید با مشارکت فعال، در سرنوشت خود و جامعه دخالت کرده و در سیاست‌گذاری‌ها، تصمیمات و چگونگی اداره امور کشور تأثیرگذار باشند؛ چراکه اگر در تعیین سرنوشت خود مشارکت نداشته باشند، براساس سنت‌های موجود در عالم خلقت، دیگران با سلطه بر آنها و به جای آنان تصمیم‌گیری خواهند کرد و با ایده و ابتنولوژی‌های ناپهناج به سیاست‌گذاری و تنظیم اداره امور پرداخته، جامعه را به سر منزل هدف‌های مورد پیوند جهان بینی خود سوق خواهند داد و چه بسا آن را به مرحله هلاکت بکشانند.
از نظر سیاسی مشارکت مردم در تعیین سرنوشت خود، منجر به رشد و تقویت اقتدار ملی و وحدت ملی می‌شود و چون در نظام مشارکت از تمامی ظرفیت‌ها، توانمندی‌ها و استعدادها مردم استفاده می‌شود، فاصله طبقاتی و مشکلات دولت کاهش خواهد یافت. در متون اسلامی توصیه‌های فراوانی از بزرگان درباره مشارکت وجود دارد، برای نمونه حضرت علی(ع) در نامه‌ای به مردم مصر، خطاب به آنان می‌فرماید: «ای مردم مصر، نگویید ما سرپرستی چون مالک و امایی چون علی داریم. اگر در صحنه حاضر نباشید، شکست می‌خورید... جامعه‌ای را که خواب باشد، دشمن می‌بیدارش، او را رها نمی‌کند.»(رسانه‌ها و راه‌های تقویت مشارکت مردم در صحنه‌های سیاسی و اجتماعی، سعید کریمی، ص ۱۴)

از دیدگاه امام خمینی(ره) اهمیت مشارکت برای تعیین سرنوشت به حدی است که آن را در کنار نماز قرار داده و می‌فرماید: «همه ششما، همه ما، زن و مرد، هسر مکلف همان طور که باید نماز بخواند همانطور باید درصحنه خودش را تعیین کند.»(صحیفه نور، ج ۱۵، ص ۱۶۸)

چارچوب‌های حق تعیین سرنوشت
منظور از مشارکت مردم، این است که خداوند متعال تعیین سرنوشت جمعی را به خود انسان‌ها تفویض کرده است. یکی از آید‌هایی که انسان‌ها به حکم فطرت و عقل و شریعت دارند، حق تعیین

برسش در آموزه‌های بلند و مهم‌ترین ابزار تبلیغ و رسالت است. در قرآن یاد دستنمیه پرسش مواجه می‌شوم؛ گاهی پرسش‌ها از سوی مردم مطرح می‌شود و قرآن در مقام پاسخگویی به آنها برآمده است؛ و گاه دیگر، این قرآن و پیامبر(ص) است که پرسش می‌کند و از مردم می‌خواهد تا پاسخگو باشند. نویسنده در این مطلب به بخش دوم این پرسش‌ها یعنی برسش‌های قرآن و پیامبر(ص) توجه داده و کوشیده تا اهداف و انگیزه‌های این پرسش را بررسی و آثار آن را تبیین کند.

پرسش، دریچه‌ای به سوی نادانی

بی‌گمان انسان، تشنه دانستن است و این تشنگی بی‌پایان و سیری ناپذیر را در کودکی به خوبی نشان می‌دهد. پرسش‌های پیاپی و بی‌پایان از هر چیز، شاید بسیاری از والدین بر اثر کلافه و خسته می‌کند، ولی پرسش‌ها، دریچه‌ای به سوی نادانی است و کودک از طریق آن می‌تواند خود و دنیای پیرامونش را بشناسد و با آن ارتباط درست و منطقی برقرار کند و شخصیت خود را به بستری مناسب بسازد.

هر پرسش به معنای کنار زدن پرده‌ای از جهالت و نادانی و دستیابی به موقعیتی بهتر و قدرت و توانایی بیشتر و شناسایی هدف و مقصد به شکل کامل‌تر و روشن‌تر است. بارها شاید این جمله را شنیده باشید که اطلاعات، قدرت است؛ ولی باید دانست که دانش و اطلاعات نسبت به چیزها نه تنها قدرت است بلکه ضامن رستگاری و خوشبختی آدمی است؛

بی‌گمان مهم‌ترین نقش پرسشش را می‌توان افزون بر شناخت حقیقت و رسیدن به حقایق و از میان بردن جهل و نادانی، در ایجاد زمینه‌های تفکر و تدبیر دانست. آموزگاران و مربیان می‌بایست به ایین نکته توجه کنند که با طرح پرسش‌های مناسب و به جا می‌توان ذهن مخاطب را درگیر کرد و او را نسبت به خود و محیط برانگیخت و توجه داد.

چرا که با شناخت هر چیز از خود و بیرون به شکل درست و راست می‌توان توانایی‌ها و ناتوانی‌های خود را شناخت و موقعیت دیگران را تحلیل کرد و خود را در موقعیت واقعی شناسایی کرد و مسیر و هدف حرکت را دانست و به درستی با بهره‌گیری درست از ابزارها و توانایی‌ها به اهداف ابتدایی تا میبانی تا غایی رسید.

بخش بزرگی از آموزه‌های وحیانی قرآن در کنار دانش‌های عقلانی، مفاهیمی هستند که به آدمی شناخت درست و راست می‌بخشد؛ چرا که انسان بی‌دانش و شناخت، هیچ است. از این رو زمانی انسان مسجود فرشتگان و همه هستی قرار گرفت و در تحت اطاعت و تسخیر وی در آمد که به دانش اسمایی رسید؛ چرا که دانش اسمایی، او را از دیگر آفریده‌ها متمایز ساخت و در آرزویی که خداوند در آغاز آفرینش انسان انجام داد به دیگران ثابت کرد که آنچه انسان دارد دانش و شناخت کامل به چیزهایی است که دیگران از آن بهرمنند نیستند. این گونه است که دانش و شناخت آدمی به عنوان محور اطاعت، تسخیر و احکام شرعی مربوط به حلیت خوردنی‌ها دانسته شود که ملاک برتری در نزد خداوند و آفریده‌های هستی، علم و دانش و شناخت است و هر کسی از دانش بیشتری برخوردار باشد و این دانش جزو ذات وی باشد، از قدرت و توانایی افزونتر برخوردار بوده و مسجود دیگران می‌شود. (بقره ، آیات ۳۰ تا ۳۴)

حاجتین ادعای پیامبر(ص) درباره قرآن، نبوت، شریعت، بعث، حشر، عذاب و قیامت (یونس، آیه ۵۲)، احیای انسان پس از مرگ (اسراء، آیات ۴۹ و ۵۱ و نیز یس، آیه ۷۸)، سرنوشت کوه‌ها در آستانه قیامت (طه، آیه ۱۰۵) زمان قیامت (اعراف، آیه ۱۸۷)، حقیقت روح و روح انسانی (اسراء، آیه ۸۵)، نزول فرشتگان (حجر، آیات ۶ و ۷)، قیاس معبودانی چون بت با حضرت عیسی (زخرف، آیات ۵۷ و ۵۸)، احکام شرعی مربوط به حلیت خوردنی‌ها (مائده، آیه ۴)، حیض (بقره، آیه ۲۲۲) صید با سگ شکاری (مائده، آیه ۴، ارث، نساء، آیات ۱۲۷ و ۱۲۶)، اتفاق (بقره، آیات ۲۱۵ و ۲۱۹)، حقوق زنان (نساء، آیه ۱۲۷)، حکم شراب (بقره، آیه ۲۱۹)، قمار (همان، حج تمتع در هر سال (مائده، آیه ۱۰۱)، ازدواج یتیمان (نساء، آیه ۱۲۷)، داستان‌های تاریخی چون داستان ذوالقرنین (اسراء، آیه ۸۵) و مانند آن است.

قرآن به همه این پرسش‌های مطرح شده پاسخ‌های کامل و دقیقی ارائه می‌دهد؛ چرا که بخشی از وظایف پیامبری در استای هدایتگری به سوی خلافت انسانی، ربوبیت تحت عبودیت، پاسخ‌گویی به این پرسش‌هاست. اما در قرآن، پرسش‌هایی نیز وجود دارد که از سوی خدا و پیامبر(ص) مطرح شده و از مخاطبان خود می‌خواهد تا به این پرسش‌ها پاسخ دهند.

با بررسی و تحلیل این پرسش‌ها می‌توان دریافت که پرسش در چه

معارف Maaref@Kayhan.ir

در قرآن، پرسش‌هایی وجود دارد که از سوی خدا و پیامبر(ص) مطرح شده و از مخاطبان خود می‌خواهد تا به این پرسش‌ها پاسخ دهند. با بررسی و تحلیل این پرسش‌ها می‌توان دریافت که پرسش در چه جایگاهی از اهمیت و ارزش قرار دارد و نقش آن در زندگی بشر و رسیدن به کمالات چیست.

غلط آنان، چرا گرفتار عذاب الهی هستند و همان خدا ایشان را گرفتار کرده است؛ بنابراین، آن باور نمی‌تواند درست باشد؛ زیرا نشانه‌ها همه برخلاف باورشان است.
به سخن دیگر، یکی از کارکردهای مهم پرسش‌گری بیان تناقض‌گویی است که در کلام مخالفان است تا از این طریق به اصلاح اعتقادات و باورهای آنان اقدام کنند. از آیه ۹۱ سوره انعام برمی‌آید که پیامبر(ص) به این قصد و هدف، پرسش‌هایی را مطرح می‌ساخت تا مخالفان از جمله یهودیان به بطلان اعتقادات خود برسند.
حسرت با توجه دادن یهود به تناقضی گویی نسبت به اعتقاد نبوت حضرت موسی(ع) و ادعای عدم نزول وحی بر بشر، بر آن شد تا اعتقادات آنان را در این زمینه اصلاح کرده و آنان را به حقیقت وحی و امکان آن آگاه سازد. به این معنا که اگر وحی هرگز بر بشر نازل نمی‌شود، پس چرا بر حضرت موسی(ع) نازل شده و آنان به پیامبری و نزول وحی به آن حضرت(ص) اعتقاد دارند. این تناقض‌گویی از طریق طرح پرسش، روشی است که می‌تواند مخاطب را به تفکر افکند و او را نسبت به درستی و نادرستی باورهایش آگاه سازد.
خداوند در آیاتی از جمله ۸۲ تا ۸۵ سوره مومنون با روش پرسش‌گری می‌کوشد تا به اصلاح اعتقادی منکران رستخیز و معاد پردازد و آنان را نسبت به بطلان عقایدشان متنبه کند.

اقرار گرفتن از مخاطب از دیگر اهداف، فلسفه‌ها و کارکردهای پرسش‌گری است که از سوی خداوند و پیامبر(ص) به کار گرفته شده است.
خداوند در آیه ۱۰۱ سوره اسراء ، پیامبر(ص) را مامور می‌کند تا از یهودیان معاصر خود این پرسش را مطرح کند که آیا فرعون در برابر معجزات روشن حضرت موسی(ع) فردی حق‌پذیر بود؟ آنان با اقرار بر حق‌ناپذیری فرعون در برابر معجزات نه گانه حضرت موسی(ع) در حقیقت چهره واقعی خود را نشان می‌دهند؛ زیرا یهودیان معاصر پیامبر(ص) هم مانند فرعون افرادی حق‌ناپذیرند؛ چرا که در برابر معجزات روشن‌ر قرار می‌گیرند و آن را با اینکه حق می‌دانند نمی‌پذیرند و معجزه پیامبر(ص) را همانند فرعون و فرعونیان سحر می‌شمارند. بنابراین، با اقرارگیری از طریق پرسش می‌توان حقیقتی را اثبات کرد و مخالف را نسبت به موضع‌گیری باطلش متنبه ساخت.

بی‌گمان مهم‌ترین نقش پرسش را می‌توان افزون بر شناخت حقیقت و

غلط آنان، چرا گرفتار عذاب الهی هستند و همان خدا ایشان را گرفتار کرده است؛ بنابراین، آن باور نمی‌تواند درست باشد؛ زیرا نشانه‌ها همه برخلاف باورشان است.
به سخن دیگر، یکی از کارکردهای مهم پرسش‌گری بیان تناقض‌گویی است که در کلام مخالفان است تا از این طریق به اصلاح اعتقادات و باورهای آنان اقدام کنند. از آیه ۹۱ سوره انعام برمی‌آید که پیامبر(ص) به این قصد و هدف، پرسش‌هایی را مطرح می‌ساخت تا مخالفان از جمله یهودیان به بطلان اعتقادات خود برسند.
حسرت با توجه دادن یهود به تناقضی گویی نسبت به اعتقاد نبوت حضرت موسی(ع) و ادعای عدم نزول وحی بر بشر، بر آن شد تا اعتقادات آنان را در این زمینه اصلاح کرده و آنان را به حقیقت وحی و امکان آن آگاه سازد. به این معنا که اگر وحی هرگز بر بشر نازل نمی‌شود، پس چرا بر حضرت موسی(ع) نازل شده و آنان به پیامبری و نزول وحی به آن حضرت(ص) اعتقاد دارند. این تناقض‌گویی از طریق طرح پرسش، روشی است که می‌تواند مخاطب را به تفکر افکند و او را نسبت به درستی و نادرستی باورهایش آگاه سازد.
خداوند در آیاتی از جمله ۸۲ تا ۸۵ سوره مومنون با روش پرسش‌گری می‌کوشد تا به اصلاح اعتقادی منکران رستخیز و معاد پردازد و آنان را نسبت به بطلان عقایدشان متنبه کند.

اقرار گرفتن از مخاطب از دیگر اهداف، فلسفه‌ها و کارکردهای پرسش‌گری است که از سوی خداوند و پیامبر(ص) به کار گرفته شده است.
خداوند در آیه ۱۰۱ سوره اسراء ، پیامبر(ص) را مامور می‌کند تا از یهودیان معاصر خود این پرسش را مطرح کند که آیا فرعون در برابر معجزات روشن حضرت موسی(ع) فردی حق‌پذیر بود؟ آنان با اقرار بر حق‌ناپذیری فرعون در برابر معجزات نه گانه حضرت موسی(ع) در حقیقت چهره واقعی خود را نشان می‌دهند؛ زیرا یهودیان معاصر پیامبر(ص) هم مانند فرعون افرادی حق‌ناپذیرند؛ چرا که در برابر معجزات روشن‌ر قرار می‌گیرند و آن را با اینکه حق می‌دانند نمی‌پذیرند و معجزه پیامبر(ص) را همانند فرعون و فرعونیان سحر می‌شمارند. بنابراین، با اقرارگیری از طریق پرسش می‌توان حقیقتی را اثبات کرد و مخالف را نسبت به موضع‌گیری باطلش متنبه ساخت.

بی‌گمان مهم‌ترین نقش پرسش را می‌توان افزون بر شناخت حقیقت و

پرسش‌گری؛ زمینه‌ساز تفکر و شناخت

جایگاهی از اهمیت و ارزش قرار دارد و نقش آن در زندگی بشر و رسیدن به کمالات چیست. از این رو، در اینجا به بررسی و تحلیل و تبیین این دسته از پرسش‌ها پرداخته می‌شود.

اهداف پرسشگری

این پرسش‌ها با انگیزه و اهداف گوناگونی انجام می‌گیرد که از آن جمله می‌توان به پرسش‌هایی اشاره کرد که به هدف تبلیغ معارف و تعالیم الهی صورت گرفته است. (بقره، آیات ۸۰ و ۹۱ و ۱۳۹ و ۱۴۰ و ۲۱۱ و نیز آل‌عمران، آیات ۱۵ و ۲۰ و نیز مائده، آیات ۶۰ و ۷۵)
انها را برانگیزد و آنان را به تحقیق و پژوهش و تدبر در خود و محیط آسود کند تا این‌گونه با به کارگیری خرد و خردورزی به حقیقت دست یافته و در مسیر آن حرکت کنند.

آیاتی از جمله آیات ۲۶ سوره انعام و ۷۱ و ۷۲ سوره قصص نمونه‌های دیگری از بهره‌گیری پیامبر(ص) در برانگیختن فکر واندیشته و ایجاد زمینه‌های تفکر و پذیرش حقیقت را از طریق پرسش‌گری بیان می‌کند. در این آیات پیامبر(ص) با طرح پرسش‌هایی می‌کوشد تا زمینه تفکر و پذیرش باورهای درست نسبت به خدای یگانه را در مشرکان بر انگیزد. تبیین ملک‌های پرسش از دیگر کارکردهایی است که می‌توان از آیه

صفحه ۶
پنج‌شنبه ۲۳ شهریور ۱۳۹۶
۲۲ دیچه ۱۴۳۸ - شماره ۲۱۷۲۲

۳۴ سوره یونس آن را به دست آورد. در این آیه با طرح پرسش و پاسخ آن به مخاطب می‌فهماند که معیاری که برای استحقاق عبودیت برگزیده شده نمی‌تواند درباره بتان صادق باشد؛ زیرا معیار عبود بودن آن است که آن عبود توانا بر آفرینش جهان و برپایی دوباره آن باشند. در حالی که بتان از چنین توانایی برخوردار نمی‌باشند. از این رو، نمی‌توان بت را عبود دانست. پس می‌توان ثابت کرد که عبود حقیقی تنها خداوندی است که توانا به آفرینش ابتدایی و اعاده آن است.

ایجاد شناخت و برطرف کردن جهل و موانع شناختی از دیگر اهداف و کارکردهای پرسش است که از آیات ۹ تا ۱۴ سوره زخرف می‌توان آن را به دست آورد. پیامبر(ص) با طرح پرسش درباره آفریدگار آسمان‌ها و زمین، زمینه مناسبی برای طرح مسائلی جهت شناخت هر چه بهتر خداوند در هنگام پاسخگویی فراهم می‌آورد.

در حقیقت طرح پرسش برای این است که شخص هنگامی که در پاسخ وا ماند، با بیان پاسخی درست‌تر او را به حقیقت مسئله آشنا کرد. این روش بارها در کلاس‌ها از سوی استادان و مربیان و معلمان به کار گرفته می‌شود. همین روش از سوی خدا و پیامبرش درباره ایجاد اعتقاد و شناخت درست درباره خداوند نسبت به رزاقیت، حیات‌بخشی، تدبیر مطلق جهان و پروردگاری خداوند در آیات ۲۸ تا ۳۲ سوره یونس به کار گرفته شده

طرح پرسش برای این است که شخص هنگامی که در پاسخ وا ماند، با بیان پاسخی درست‌تر او را به حقیقت مسئله آشنا کرد. این روش بارها در کلاس‌ها از سوی استادان و مربیان و معلمان به کار گرفته می‌شود. همین روش از سوی خدا و پیامبرش درباره ایجاد اعتقاد و شناخت درست درباره خداوند نسبت به رزاقیت، حیات‌بخشی، تدبیر مطلق جهان و پروردگاری خداوند در آیات ۲۸ تا ۳۲ سوره یونس به کار گرفته شده است.

است؛ چرا که پس از طرح پرسش و ناتوانی مخالفان در جواب، خود با پاسخی دقیق و کامل، شناخت درستی از خداوند به مخاطب می‌دهد. خداوند از همین روش در آیات ۲۲ تا ۲۴ سوره نساء، برای ایجاد شناخت از توحید ربوبی و پروردگاری خداوند و در آیات ۲۲ و ۲۳ سوره اعراف برای توجه دادن مردم به شناخت واقعی منشاء حلیت و حرمت چیزها یعنی خداوند، بهره جسته است.

تهدید از طریق پرسشگری از دیگر کارکردهای پرسش است که از آیه ۲۱۱ سوره بقره می‌توان آن را به دست آورد؛ زیرا خداوند با طرح پرسش می‌کوشد تا یهودیان را نسبت به فراموش نمود رفتارشان هشدار دهد و آنان را با اشاره به عملکرد و فرجام بد پیشینیان آنان، تهدید کند.

مبارزه با هر گونه بدعت و توهمات و اوهام بشری از دیگر کارکردهای پرسش است. خداوند در آیه ۲۲ سوره اعراف از این روش برای توجه دادن انسان به اصل کلی حلیت در استفاده از مواهب دنیا و مبارزه با هر گونه بدعت‌ها و تحریم‌های ناشی از اوهام بشری بهره جسته تا طرح پرسش و پاسخ مناسب، این مسئله را به خوبی تبیین و روشن کرده است.

اعتراف‌گیری و اقرار گرفتن از طریق طرح پرسش (عبودیت، آیات ۶۱ تا ۶۵)، بیدار کردن وجدان خفته (انعام، آیات ۵۰ و ۵۱) ، تقریر (انعام، آیه ۷۱) ، احتجاج (یونس، آیات ۲۸ تا ۳۲) از دیگر کارکردهای طرح پرسش و سؤال است که در آیات قرآن بیان شده است.

هر چند که همه کارکردها و فلسفه و اهداف پرسش را نمی‌توان در اینجا بیان کرد، ولی با بهره‌مندی از پرسش‌کاردهایی که از قرآن استنباط شده می‌توان به درستی با طرح پرسش و پاسخ به اهدافی مهم در حوزه تربیت و تعلیم دست یافت.

جامعه از دچار هرج و مرج و بی‌نظمی خواهد کرد.
اراده جمعی
از اولیسن مفاهیمی که در متون اسلامی بر مشارکت مردم دلالت می‌کند «اراده جمعی» است. اراده جمعی انسان‌ها از آیه شریفه «خداوند تغییر نمی‌دهد سرنوشت قومی را مگر اینکه آنها در خود تغییر ایجاد کنند» (رعد – ۱۱) استنباط می‌شود.

اطاعت جمعی
یکی از مصادیق مشارکت جمعی در اسلام، مسئله اطاعت از خدا و رسول خدا و اولوالامر است؛ چون نفس این طاعت، مشارکت جمعی را می‌طلبد، در حالی که منبع از اراده آزاد انسان‌ها می‌باشد. بنابراین اگر خداوند، به رسول خدا یا امام – چه امامی بالاصله، یا نایبی- دستور دهد به صورت جمعی از او اطاعت کنیم و این اطاعت جمعی، از نصوصی چون آیه شریفه: «...خدا، پیامبر و اولوالامر را اطاعت کنید.»(نساء – ۵۹) برداشت می‌شود و با گستره‌ای که دارد، تمامی عرصه‌های زندگی را در بر می‌گیرد. وقتی به صورت طولی و از بالا نگاه کنیم، این فرمان است و هنگامی که از پایین نگاه کنیم، این اطاعت منبث از اراده مردم است و نافی اختیار آنها نیست و علاوه بر آن، اطاعتی بر مبنای معرفت و شناخت- نه کورکورانه- است. اطاعت از خدا، در پی اعتقاد به توحید و اطاعت از رسول در پی اعتقاد به نبوت و اطاعت از اولوالامر در پی اطاعت از فرمان رسول است. بنابراین هیچ یک از این اطاعت‌ها کورکورانه یا خارج از حدود آزادی و اختیار انسان نیست، بلکه یک اطاعت انتخاب شده و آگاهانه است و مشارکت جمعی مبتنی بر شناخت و آگاهی را می‌طلبد.

نتیجه‌گیری
مباحث مربوط به مشارکت عمومی و حق تعیین سرنوشت، از جمله مباحثی است که در تاریخ تفکر سیاسی غرب بطور منسجم در قالب جهان‌بینی اومانیستی توجه می‌شود. غرب اندیشان سیاسی در جوامع مسلمان این شیوه و ایراد را به اندیشه اسلامی وارد می‌کنند که حوزه تفکر در دین الهی نمی‌تواند از مرز قح و تکلیف و پایدها و ناپایدها فراتر رود و با شگردهای مختلف سعی در حاشیه‌سازی اندیشه‌های اسلامی می‌کنند. اما همه این ایرادها با بررسی متون دینی و قرآنی، توجه به آیین اسلام قابلیت پاسخ‌گویی دارد. مفهوم مشارکت عمومی با اینکه اصطلاح جدیدی در علوم سیاسی به شمار می‌آید، ولی مبانی و مؤلفه‌هایی که حکایت از وجود آن در اندیشه‌های دینی باشد، به وفور یافت می‌شود. در این مقاله به برخی از این مؤلفه‌ها در قالب مباحث قرآنی، اشاره شد که از جمله مباحث مربوط به شورا، امر به معروف، اراده جمعی و ... بیانگر ادعای ذکر شده می‌باشد.

بنابراین، اندیشه اسلامی نه تنها حق مشارکت مردم در حوزه‌های کلان جامعه را به رسمیت می‌شناسد، بلکه در چارچوبی خاص، مردم را فراتر از حق، به مشارکت در احقاق حقوق تعیین درست سرنوشت خویش برای تحقق جامعه آرمانی دعوت می‌کند. با این تفاوت که مشارکت در اندیشه اسلام اهداف و فلسفه‌های وحیانی و توحیدی، در غرب و مشارکت جمعی وسیله‌ای است برای رسیدن به صلح و ساختار اجتماعی و نظام سیاسی انجام نگیرد، در می‌آورد و با یک وضع نفاذانه جلو منکرات و موانع تکامل را می‌گیرد. این کار در سطح کلان جامعه، از رهبران نظام سیاسی گرفته تا اجزای آن و تمامی نهادهای اجتماعی، انجام می‌پذیرد. البته حوزه‌های امر به معروف و نهی از منکر براساس قانون و شرع تعیین می‌شود که مردم نسبت به هم در چه مواردی حق ندارند و از چه مواردی برخوردارند و در چه مواردی این حق را ندارند و ولی اگر هم به معروف و نهی از منکر بطور فردی و سلبی‌های و جهت‌دار صورت گیرد و مباحثات و اهداف و ساختار اجتماعی و نظام سیاسی انجام نگیرد،

غلط آنان، چرا گرفتار عذاب الهی هستند و همان خدا ایشان را گرفتار کرده است؛ بنابراین، آن باور نمی‌تواند درست باشد؛ زیرا نشانه‌ها همه برخلاف باورشان است.

به سخن دیگر، یکی از کارکردهای مهم پرسش‌گری بیان تناقض‌گویی است که در کلام مخالفان است تا از این طریق به اصلاح اعتقادات و باورهای آنان اقدام کنند. از آیه ۹۱ سوره انعام برمی‌آید که پیامبر(ص) به این قصد و هدف، پرسش‌هایی را مطرح می‌ساخت تا مخالفان از جمله یهودیان به بطلان اعتقادات خود برسند.
حسرت با توجه دادن یهود به تناقضی گویی نسبت به اعتقاد نبوت حضرت موسی(ع) و ادعای عدم نزول وحی بر بشر، بر آن شد تا اعتقادات آنان را در این زمینه اصلاح کرده و آنان را به حقیقت وحی و امکان آن آگاه سازد. به این معنا که اگر وحی هرگز بر بشر نازل نمی‌شود، پس چرا بر حضرت موسی(ع) نازل شده و آنان به پیامبری و نزول وحی به آن حضرت(ص) اعتقاد دارند. این تناقض‌گویی از طریق طرح پرسش، روشی است که می‌تواند مخاطب را به تفکر افکند و او را نسبت به درستی و نادرستی باورهایش آگاه سازد.
خداوند در آیاتی از جمله ۸۲ تا ۸۵ سوره مومنون با روش پرسش‌گری می‌کوشد تا به اصلاح اعتقادی منکران رستخیز و معاد پردازد و آنان را نسبت به بطلان عقایدشان متنبه کند.

اقرار گرفتن از مخاطب از دیگر اهداف، فلسفه‌ها و کارکردهای پرسش‌گری است که از سوی خداوند و پیامبر(ص) به کار گرفته شده است.
خداوند در آیه ۱۰۱ سوره اسراء ، پیامبر(ص) را مامور می‌کند تا از یهودیان معاصر خود این پرسش را مطرح کند که آیا فرعون در برابر معجزات روشن حضرت موسی(ع) فردی حق‌پذیر بود؟ آنان با اقرار بر حق‌ناپذیری فرعون در برابر معجزات نه گانه حضرت موسی(ع) در حقیقت چهره واقعی خود را نشان می‌دهند؛ زیرا یهودیان معاصر پیامبر(ص) هم مانند فرعون افرادی حق‌ناپذیرند؛ چرا که در برابر معجزات روشن‌ر قرار می‌گیرند و آن را با اینکه حق می‌دانند نمی‌پذیرند و معجزه پیامبر(ص) را همانند فرعون و فرعونیان سحر می‌شمارند. بنابراین، با اقرارگیری از طریق پرسش می‌توان حقیقتی را اثبات کرد و مخالف را نسبت به موضع‌گیری باطلش متنبه ساخت.

بی‌گمان مهم‌ترین نقش پرسش را می‌توان افزون بر شناخت حقیقت و

جایگاهی از اهمیت و ارزش قرار دارد و نقش آن در زندگی بشر و رسیدن به کمالات چیست. از این رو، در اینجا به بررسی و تحلیل و تبیین این دسته از پرسش‌ها پرداخته می‌شود.

اهداف پرسشگری

این پرسش‌ها با انگیزه و اهداف گوناگونی انجام می‌گیرد که از آن جمله می‌توان به پرسش‌هایی اشاره کرد که به هدف تبلیغ معارف و تعالیم الهی صورت گرفته است. (بقره، آیات ۸۰ و ۹۱ و ۱۳۹ و ۱۴۰ و ۲۱۱ و نیز آل‌عمران، آیات ۱۵ و ۲۰ و نیز مائده، آیات ۶۰ و ۷۵)
انها را برانگیزد و آنان را به تحقیق و پژوهش و تدبر در خود و محیط آسود کند تا این‌گونه با به کارگیری خرد و خردورزی به حقیقت دست یافته و در مسیر آن حرکت کنند.

آیاتی از جمله آیات ۲۶ سوره انعام و ۷۱ و ۷۲ سوره قصص نمونه‌های دیگری از بهره‌گیری پیامبر(ص) در برانگیختن فکر واندیشته و ایجاد زمینه‌های تفکر و پذیرش حقیقت را از طریق پرسش‌گری بیان می‌کند. در این آیات پیامبر(ص) با طرح پرسش‌هایی می‌کوشد تا زمینه تفکر و پذیرش باورهای درست نسبت به خدای یگانه را در مشرکان بر انگیزد. تبیین ملک‌های پرسش از دیگر کارکردهایی است که می‌توان از آیه

می‌دهد و آنان را به این نکته رهنمون می‌سازد که برخلاف آنچه باور

مشارکت شهروندی در سبک زندگی اسلامی

وحد حاتمى

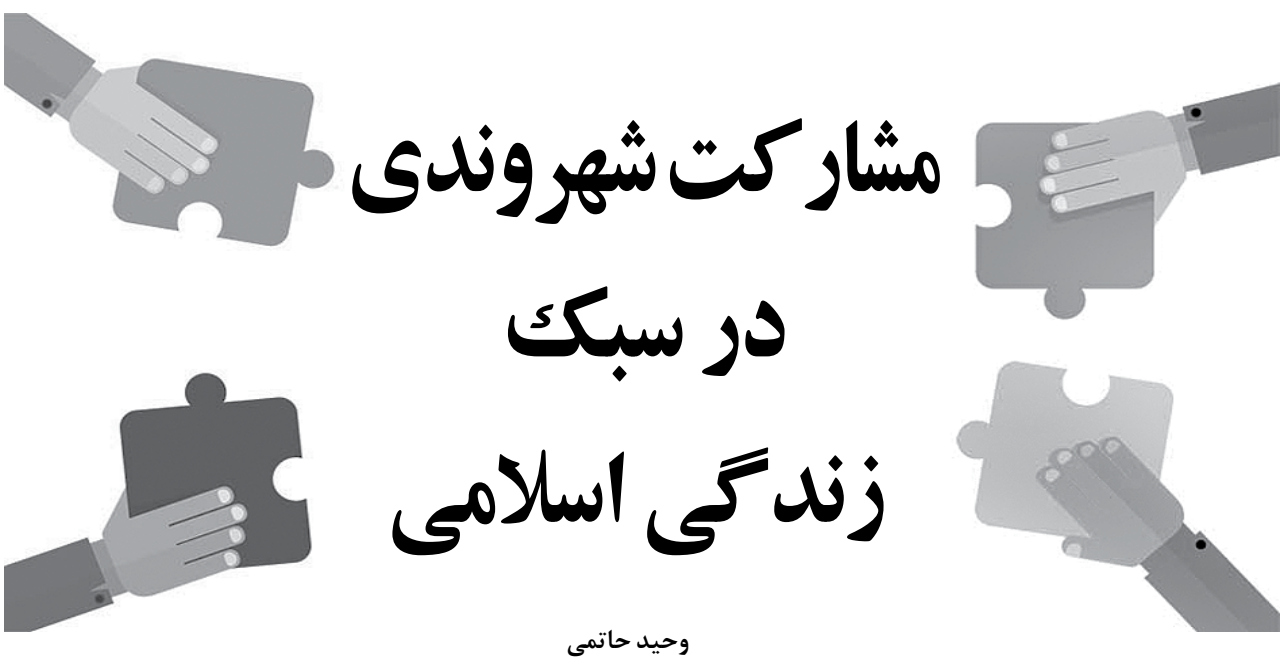
*** اطاعت از خدا، در پی اعتقاد به توحید و اطاعت از رسول در پی اعتقاد به نبوت و اطاعت از اولوالامر در پی اختیار انسان نیست، بلکه یک اطاعت انتخاب شده و آگاهانه است و مشارکت جمعی مبتنی بر آزادی و اختیار آگاهی را می‌طلبد.**

سیاسی اسلام به نقش افراد و جامعه در تعیین سرنوشت شان به خوبی آشکار می‌شود. بنابراین، مشورت و شورا به مفهوم تفصّر آرا و اختیار از اصحاب خرد برای رسیدن به نظر صواب یا احسن، خود زمینه‌های جدی مشارکت را در جامعه دینی فراهم می‌سازد.
قرآن کریم که مهم‌ترین و معتبرترین منبع برای دریافت احکام و موازین شرعی است، یکی از امتیازات جامعه اسلامی را حرکت و عمل بر پایه مشورت، تبادُل نظر و تصمیم‌گیری جمعی دانسته و بر آن تأکید کرده است. در آیات متعددی بر ضرورت شورا توجه شده و بیان تصریح می‌شود که برای رعایت اختصار و ذکر دو ایه از آن بسنده می‌شود. «... و در کارها با آنان مشورت کن.» (آل عمران – ۱۵۹) «... و مؤمنان را شورت کن.» (آل عمران – ۳۸)
در هر دو آیه به صراحت هرچه تمام، اصل شورا مطرح گشته و از پیامبر اکرم(ص) خواسته شده است تا در کارهای اجتماعی و تصمیم‌گیری‌های عمومی بر پایه شور و مشورت با دیگران عمل کند.
شایان ذکر است در اموری که بیان شرعی دارد، مشورت صورت نمی‌پذیرد، ولی در اموری که امر و نهی شرعی نرسیده است، مشورت موضوعیت می‌یابد. وقتی شارع مقدس دستور می‌دهد، «آمزمه شهرونی بینهم» یعنی جامعه اسلامی باید

به عنوان صفت مدح یاد کرده است:
«... و در کارها با آنان مشورت کن.» (آل عمران – ۱۵۹) «... و مؤمنان را شورت کن.» (آل عمران – ۳۸)
در هر دو آیه به صراحت هرچه تمام، اصل شورا مطرح گشته و از پیامبر اکرم(ص) خواسته شده است تا در کارهای اجتماعی و تصمیم‌گیری‌های عمومی بر پایه شور و مشورت با دیگران عمل کند.
شایان ذکر است در اموری که بیان شرعی دارد، مشورت صورت نمی‌پذیرد، ولی در اموری که امر و نهی شرعی نرسیده است، مشورت موضوعیت می‌یابد. وقتی شارع مقدس دستور می‌دهد، «آمزمه شهرونی بینهم» یعنی جامعه اسلامی باید

به عنوان صفت مدح یاد کرده است:
«... و در کارها با آنان مشورت کن.» (آل عمران – ۱۵۹) «... و مؤمنان را شورت کن.» (آل عمران – ۳۸)
در هر دو آیه به صراحت هرچه تمام، اصل شورا مطرح گشته و از پیامبر اکرم(ص) خواسته شده است تا در کارهای اجتماعی و تصمیم‌گیری‌های عمومی بر پایه شور و مشورت با دیگران عمل کند.
شایان ذکر است در اموری که بیان شرعی دارد، مشورت صورت نمی‌پذیرد، ولی در اموری که امر و نهی شرعی نرسیده است، مشورت موضوعیت می‌یابد. وقتی شارع مقدس دستور می‌دهد، «آمزمه شهرونی بینهم» یعنی جامعه اسلامی باید

***مفهوم مشارکت عمومی با اینکه اصطلاح جدیدی در علوم سیاسی به شمار می‌آید، ولی مبانی و مؤلفه‌هایی که حکایت از وجود آن در اندیشه دینی باشد، به وفور یافت می‌شود.**

*** اطاعت از خدا، در پی اعتقاد به توحید و اطاعت از رسول در پی اعتقاد به نبوت و اطاعت از اولوالامر در پی اختیار انسان نیست، بلکه یک اطاعت انتخاب شده و آگاهانه است و مشارکت جمعی مبتنی بر آزادی و اختیار آگاهی را می‌طلبد.**

سیاسی اسلام به نقش افراد و جامعه در تعیین سرنوشت شان به خوبی آشکار می‌شود. بنابراین، مشورت و شورا به مفهوم تفصّر آرا و اختیار از اصحاب خرد برای رسیدن به نظر صواب یا احسن، خود زمینه‌های جدی مشارکت را در جامعه دینی فراهم می‌سازد.
قرآن کریم که مهم‌ترین و معتبرترین منبع برای دریافت احکام و موازین شرعی است، یکی از امتیازات جامعه اسلامی را حرکت و عمل بر پایه مشورت، تبادُل نظر و تصمیم‌گیری جمعی دانسته و بر آن تأکید کرده است. در آیات متعددی بر ضرورت شورا توجه شده و بیان تصریح می‌شود که برای رعایت اختصار و ذکر دو ایه از آن بسنده می‌شود. «... و در کارها با آنان مشورت کن.» (آل عمران – ۱۵۹) «... و مؤمنان را شورت کن.» (آل عمران – ۳۸)
در هر دو آیه به صراحت هرچه تمام، اصل شورا مطرح گشته و از پیامبر اکرم(ص) خواسته شده است تا در کارهای اجتماعی و تصمیم‌گیری‌های عمومی بر پایه شور و مشورت با دیگران عمل کند.
شایان ذکر است در اموری که بیان شرعی دارد، مشورت صورت نمی‌پذیرد، ولی در اموری که امر و نهی شرعی نرسیده است، مشورت موضوعیت می‌یابد. وقتی شارع مقدس دستور می‌دهد، «آمزمه شهرونی بینهم» یعنی جامعه اسلامی باید